

izvirno znanstveno delo

UDK 069.5:77.04(497.4 Snežnik)
prejeto: 16. 3. 2000

Mirko Kambič

univ. dipl. umetnostni zgodovinar, mag., raziskovalec zgodovine fotografije, upokojen
SI-1000 Ljubljana, Gosposvetska 4

Beneške fotovedute in dresdenski fotoportreti na gradu Snežnik

IZVLEČEK

Avtor se je osredotočil na sedem fotografskih motivov iz Benetk, ki okvirjeni krasijo predsobo v drugem nadstropju gradu Snežnik. Obravnava še nekaj drugih fotografij, predvsem portretov, ki so delno izvirniki, delno pa upodobljeni tudi v drugih tehnikah. Omenja še fotografske posnetke gradu Hermsdorf pri Dresdnu, od koder izvirajo bivši lastniki gradu Snežnik, knezi Schönburg Waldenburg.

SUMMARY

VENETIAN PHOTOSCENES AND THE DRESDEN PHOTOPORTRAITS AT THE SNEŽNIK CASTLE

The author focused on the seven framed photographic motives from Venice, which adorn the hall in the second floor of the Snežnik castle. He deals with some other photographs, mainly portraits that are partly originals and partly represented in other techniques. Kambič also mentions photographs of the Hermsdorf castle near Dresden where the previous owners of the Snežnik castle, the Schönburg Waldenburg princes, originate from.

Ključne besede: fotografija, grad Snežnik, Benetke, Hermsdorf

Grad Snežnik pomeni nekaj mikavno skrivnostnega. Slovi po svoji slikoviti okolici, pa tudi po svoji bogati notranji opreми. K tej smemo šteti nekaj izjemnih primerkov starejših fotografskih motivov iz druge polovice 19. stoletja ter prvih desetletij 20. stoletja. Motivi iz Benetk in nekaj portretov, razkošno okvirjenih, služijo prostorom kot stenski okras. Te slike pomenijo tudi svojevrsten zgodovinski dokument. Nekaj malega slik fotografske izvedbe je še v depoju, nekaj primerkov z manjšim albumom pa najdemo v arhivski mapi, shranjeni v knjižnici. Verjetno so imeli lastniki Snežnika svoj družinski album fotografskih portretov v malih, takrat zelo priljubljenih formatih vizitke, lepljenih na kartonsko podlago, ali nekoliko večjih v "kabinetnih" formatih. Knez Jurij Schönburg Waldenburg je prevzel snežniški grad s posestvom leta 1859.¹ Kmalu potem se je

pojaviła fotografska tehnika in splošna moda, imenovana nagajivo tudi manija, množične izdelave portretov, ki je zajela Evropo, zelo zgodaj pa tudi Ljubljano. Prvenstvo v družinskih albumih, izdelanih tudi v razkošnih vezavah, so imeli aristokrati in bogatejši meščani.²

Žal pa takšnega albuma snežniških knezov ne poznamo. Domnevamo lahko, da se je izgubil ali pa, da so imeli snežniški gospodje del svoje družinske dokumentacije na gradu Hermsdorf. Jurijev naslednik knez Herman, ki mu je bil Snežnik priznan leta 1902, se je namreč držal Hermsdorfa, kjer je umrl leta 1943.³

bljana 1982, str. 451. Lidija Slana, Snežnik (zgirbanka, 1997).

2 Helmut Gernsheim, *The Rise of Photography 1850-1880*, London (Thames and Hudson), 1988, str. 23-32.

3 Slana, op. 1.

¹ Majda Smole, Graščine na nekdanjem Kranjskem. Lju-

Domnevo o družinskem albumu snežniških in obenem hermsdorfskih knezov omenjam zato, ker bi bilo odkritje takšnega albuma zelo zanimivo dopolnilo k zgodovini Snežnika. Primerno je tudi omeniti, da je bil Dresden, oddaljen od Hermsdorfa le okrog 10 km, umetniško središče Saške.⁴ Svetovni sloves uživa Dresdenska galerija, katere začetki segajo v leto 1560.⁵ Dresden je postal v drugi polovici 19. stoletja tudi deželno središče fotografskega razvoja. Fotografske reprodukcije slavnih slikarjev iz omenjene galerije so izšle kot knjižni album v razkošni vezavi. V albumu so nalepljene izvirne fotografije na albuminskem papirju.⁶ Saški kralj je podeljeval fotografom naziv: dvorni fotograf. Mirno smemo sklepati, da ta kulturni vpliv ni obšel gradu Hermsdorf. Le tako si namreč lažje razlagamo delček fotografske dokumentacije, ohranjene v snežniškem gradu.

Stopimo sedaj v predsobo drugega nadstropja, ki je prostorna in svetla. Okrašena je z lovskimi trofejami in z nekaj izjemnimi primerki pohištva. Naše oko presenetijo slike na stenah. V svetlih okvirih in pod steklom se nam zazdijo sprva kot barvaste grafike ali akvareli. Kaj hitro pa ugotovimo, da gre za fotografije. Vseh sedem slik nam posreduje mestne vedute iz Benetk: Doževo palačo, Arzenal-glavni vhod, Ponte Rialto, Canal grande s cerkvijo S. Maria della Salute v ozadju, Dvorišče Doževe palače, Trg sv. Marka, Fasado cerkve sv. Marka.⁷

Beneški motivi (foto Mirko Kambič).

Sedem velikih okvirov iz svetlega, na oko iz hrastovega lesa, z enotnim tonom sivkastih pas-

partujev, naredi iz vseh motivov harmonično poenotenje v danem prostoru. Okviri merijo ok. 82 x 105 cm, same fotografije pa so različnih formatov, od ok. 41 x 52 cm do ok. 52 x 78 cm. Večji motivi so skoraj neopazno zlepljeni iz leve in desne polovice motiva, manjši pa so na enem listu fotopapirja. Vlogo poenotenja imajo paspartuji. Vse skupaj je dobro ohranjeno, presenetljivi pa so tako veliki formati. Beneški, pa tudi drugi evropski fotografi so izdelovali za zahtevnejše kupce precej velike slike, bodisi kopije iz velikih plošč, bodisi povečave. V zbirki slikarja Ivana Franketa je originalna fotografija beneške palače Ca'Pesaro s krasno fasado ob Canalu grande. Motiv sam meri 27 x 35 cm. Iste velikosti so motivi znanega beneškega fotografa Carla Naye (1816-1882).⁸ Snežniški motivi so torej po velikosti nekaj izjemnega.

Na prvi pogled je vseh sedem motivov, ki jih imamo na steni, narejenih na gladek albuminski papir, ki je bil prepariran z jajčnim beljakom in množično uporabljan v svetovni fotografiji. Bil je tovarniški izdelek. Za podrobnejšo analizo bi morali seveda vzeti vsaj eno od snežniških fotografij iz okvira, kar pa ni priporočljivo, razen če bi bilo potrebno čiščenje zaščitnega stekla z notranje strani.

Vseh sedem motivov je rahlo obarvanih, vendar ne gre za barvni fotografski postopek, temveč za poznejši poseg, saj so barve opazno nanešene poljubno, za poživitev slikovne površine. Nebo je obarvano azurno modro, tu rahlo, drugje močneje. Obarvanje streh, fasad, mozaikov na Markovi cerkvi razodeva subjektiven poseg. Gre za modro, rdečo in rjavo barvo. Upoštevamo seveda možnost, da so tako barve na sliki kot enakomerna obarvanost paspartuja v teku časa zbledele, posebno, če so bile slike ob dnevni svetlobi že dolgo na stenah.⁹

Na posameznih slikah najdemo dobro viden žig "GB BRUSA-VENEZIA". To je dober dokaz, da izvirajo fotografije na snežniškem gradu prav iz Benetk. Za sedaj, žal, tega imena nisem našel med imeni znanih beneških fotografov starejšega obdobja, bo pa uganka rešljiva, s tem pa tudi, vsaj približno, čas nastanka omenjenih motivov. Nekateri beneški fotografi so bili tudi poslovneži in so izdajali kot založniki - fotografije drugih mojstrov. Eden teh je bil Ferdinando Ongania (1842-1911), ki je bil založnik in knjigarnar. Za razmnoževanje fotografij se je posluževal postopka heliogravure, izdal je sto serij motivov v velikih formatih. Pri

⁴ Andrees Handatlas. Leipzig, 1893, str. 25-26 (E2), Koenigreich Sachsen.

⁵ Bert Bilzer et al., Das Grosse Buch der Malerei. Braunschweig, 1960, str. 117 sl.

⁶ Julius Huebner, Die Dresdener Galerie. Berlin (brez letnice). Posrednik: Georg Lercher, Buchhandlung, Laibach. Izvirni izvod v zbirki M. Kambič.

⁷ Stanje fotografij dne 27. oktobra 1999, ko sem naredil tudi nekaj barvnih posnetkov.

⁸ Mirko Kambič, Fotografska zbirka slikarja Ivana Franketa (1841-1927). V: Zbornik za umetnostno zgodovino (ZUZ), nova vrsta XXXIII, 1997, str. 111-126. - "Naya, Fotografo, Venezia": 5 izvirnih motivov (Ponte dei Sospiri, Dvorišče Doževe palače). Zbirka M. Kambič.

⁹ Michele Falzone del Barbaro, Fotografie colorate. V: Fotologia (Firenze), No. 10 (1988), str. 34-35.

tem se je poslužil znanih motivov Studia Naya in bratov Alinati. Ongania si je pridobil mednarodni sloves in medaljo kralja Umberta I.¹⁰ Vse to in druge informacije nam bodo prišle prav, ko bomo želeli podrobneje opredeliti opisane fotografije na gradu Snežnik.

Podatke za posamezne znamenitosti slavnih Benetk najdemo tako v umetnostno zgodovinski literaturi kot, zelo pregledno, v bogatejših turističnih vodnikih, tudi v tistih starejših kot je npr. Meyerjev za Gornjo Italijo iz leta 1898.¹¹ Verjetno nam je malo znan motiv beneškega Arzenala, ki ga vidimo na gradu Snežnik kot mogočno arhitekturno fasado s portalom bolj na levi in z dvema stolpoma na desni ter z množico kipov v ospredju in ozdaju. Ta razgibani motiv je bil vaba številnim fotografom, toda bistvo Arzenala se skriva za fasado, ki predstavlja glavni vhod, po kanalu med obema stolpoma, v obširno področje beneškega ladjedelništva in orožarstva, oziroma beneške vojne mašinerije skozi stoletja. Tu je bil skrivnostni vir beneške pomorske moči, gradnje galej, orožja, streliva in nešteti pripomočkov za plovbo, za trgovanje in za vojno. V Arzenalu je bilo občasno tudi do sto galej. Obširnost terena za fasado Arzenala je nazorno upodobljena na neki karti iz 15. stoletja.¹² Vhodna arhitektura, delo arh. Fra Gioconda, je iz leta 1416. Štiri leve so pripeljali iz Aten leta 1687.¹³

Glavni vhod v Arzenal, Benetke (foto Miran Kambič).

Beneški motivi na snežniškem gradu bi prišli lahko neposredno iz Italije. Druga možnost bi bila posredna pot, družinski grad Hermsdorf in bližnji

Dresden. Zanimivo je, da je na enem od paspartujev vtisnjeno ime "Carl Schleicher". Dilema za sedaj ni pomembna. Gre za beneške motive z žigom, ki potrjuje beneško provenienco (GB Brusa-Venezia). Pomembno je torej, da so slike in okviri dobro ohranjeni, da gre za izjemne formate in da so za obiskovalce vabljivo razstavljeni.

Teich Hanfstaengl: Jurij in Luiza Schönburg Waldenburg (preslikano z originala, foto Jože Žnidaršič, Cerknica, last gradu Snežnik).

Na gradu Snežnik najdemo, razen beneških fotografij, še nekaj zanimivosti, ustvarjenih s fotografsko tehniko. V drugem nadstropju, v "črni jedilnici", visi na steni portret moža in žene. To je slika velikega formata v luksuznem okviru. Mož je upodobljen sede, z obrazom proti nam. Žena je vidna v vsej postavi, stoječa in v profilu. Mož je v vojaški uniformi, s pletenima epoletama, s kapo na ščitek, z odlikovanjem na prsih. Žena je v belem oblačilu, z bogato oblikovanim dodatkom na hrbtu, ki razkazuje takrat modni "rep", ki ga je fotograf odlično upodobil. Ton slike je svetlorjav, ozadje je nevtralnno. Veseli nas, da se nam je s podatkom na sliki predstavil tudi mojster portreta: "Teich Hanfstaengl, K. S. Hof Photograph". Gre za dvornega fotografa saškega kralja.¹⁴

¹⁰ Dorothea Ritter, Venedig in historischen Photographien. Muenchen, 1994, str. 200.

¹¹ Gsell Fels, Ober-Italien. Meyers Reisebuecher. Leipzig, Wien, 1898, str. 170-374.

¹² Colin Thubron, Die Venezianer. Time-Life, Amsterdam, 1981, str. 80, sl. Karta str. 84-85.

¹³ Podatek na hrbtni strani fotografije C. Naye (opomba 8).

¹⁴ Verjetno je bil Teich Hanfstaengl sorodnik zelo upoštevanega nemškega litografa in fotografa Franza Hanfstaengla (1804-1877), ki se je leta 1835 naselil v Dresdnu in izdelal, v odlični litografski tehniki, 138 umetniških del dresdenske galerije. Svoj atelje je leta 1845 prepustil svojima bratoma Hansu in Maxu (Heinz Gebhardt, Koeniglich Bayerische Photography 1838-1918). Muenchen 1978, str. 175-176).

Ta portret je vložen v paspartu iz debelega črnega kartona s pozlačenim robom notranjega izreza. Črn masiven okvir z navzven pomaknjenimi kvadratastimi ogli je mojstrsko delo. Format slike je vreden občudovanja: 45,5 x 38 cm.

Tako je fotograf portretiral princa Jurija Schönburga in njegovo ženo princeso Luizo. On se je rodil leta 1828, žena pa 1844.¹⁵

V "črni jedilnici" visi še drug, zelo privlačen fotografski portret v ovalnem okviru črne barve. Slika je formata 20,5 x 16,5 cm. Gre za portret že omenjene Luize, ki jo vidimo v celi postavi. Njen obraz je obrnjen k nam, rameni sta goli, roki segata iz temne tančice, krilo sega do tal, kjer je viden delček preproge. Lasje so okrašeni s cvetjem, ozadje je nevtralnno. Tonsko je podoba mešana črmine in sepije, odlikuje pa se s svetlobnimi kontrasti.

Portret Luize Schönburg Waldenburg (preslikana iz originala, foto Jože Žnidaršič Cerknica, last gradu Snežnik).

Princa Jurija in Luizo srečamo ponovno v prvem nadstropju gradu, upodobljena pa sta v slikarski tehniki. To sta portreta, slikana v olju v ubranih barvah, naslikana sta ločeno in razstavljena na dveh enako uokvirjenih slikah, druga ob drugi. Obe sliki je naredil münchenski akademski

slikar Heinrich Schönchen (1861-1933), ki je bil večkrat gost na snežniškem gradu. Posebnost obeh slik je podatek, da sta bili narejeni po fotografiji iz leta 1871. Oba portreta naj bi s čopičem naredil H. Schönchen leta 1910.¹⁶

Tri fotografske portrete najdemo v pritličju, v sedanji poročni dvorani. Gre za dva moška in en ženski portret. Slike so v ovalno izrezanih paspartutih, format ovala je ok. 48,5 x 39 cm. Solidno izdelani črni okviri imajo kvadrataste, ven pomaknjene ogle. Žal je ton slik nekoliko zbledel. Vsi trije portreti so delo že omenjenega dvornega fotografa T. Hanfstaengla.

V depoju snežniškega gradu je med različnim slikovnim gradivom tudi nekaj starih fotografij. Pozornost sem posvetil le starejši sliki večjega formata v lesenem okviru. To je fotografija formata 35,5 x 47 cm, vložena v paspartu s poglobljenim izrezom. V neki odprti arhitekturi, gledano z vrtno strani, vidimo množico moških in žensk iz visoke družbe. V zapisu je navedena proslava neke 800-letnice, morda mesta Dresden. Omenja se ime kralja Alberta. Nekoliko neoster motiv, kot bi šlo za ljudi v gibanju in za "momentni" posnetek brez skrbne priprave, je vendar zanimiv kot zgodovinski zapis iz leta 1889. Fotografija v čokoladnorjavi barvi je delo nekega berlinskega fotografa (M. Ziecker?). Skleпам, da so bili med povabljeni tudi člani družine Schönburg Waldenburg.¹⁷

V knjižnici gradu Snežnik je ohranjena večja mapa s slikovnim gradivom raznih vrst. Tu najdemo večji fotografski posnetek gradu Hermsdorf (20,5 x 26 cm). V manjšem rjavem albumu je sedem motivov istega gradu, tako zunanosti kot različnih pogledov v notranosti. V tej mapi je tudi litografsko razmnožen fotografski portret "Tekla, Fuerstin von Schoenburg Waldenburg". Pred nami je samozavestna starejša gospa, z belim pokrihalom, belim šalom in z bogatimi kitami las. Izvedba je likovno zanimiva, vsebuje pa tudi psihološki naboj.

Fotografsko gradivo na gradu Snežnik bo deležno verjetno še podrobnejše analize, pa tudi dopolnil z novimi podatki. Morda bo prišlo do kakšnega presenetljivega odkritja. Tu opisani eksponati so vredni, da jih upoštevamo v zgodovini fotografije na Slovenskem kot zanimive primerke tujih mojstrov.

¹⁶ Po pripovedi dr. V. Bučić so podatki na hrbtni strani portreta.

¹⁷ Na hrbtni strani kartona ja zapisanih, v gotici, več podatkov o vsebini fotografije.

¹⁵ Podatki dr. Vesne Bučić.

ZUSAMMENFASSUNG

Venezianische Photoveduten und Dresdner Photoporträts auf Schloß Schneeberg

Zur Inneneinrichtung von Schloß Schneeberg (Snežnik) rechnet man auch einige vorzügliche Photographien älteren Datums. Mit Originalrahmen versehen schmücken sie einzelne Räume und stellen einen Teil des Kulturguts dar. Sie werden auch als Erzeugnisse fremder Meister geschätzt und mit Recht zur Geschichte der Photographie in Slowenien gerechnet. Es handelt sich um sieben Motive großen Formats, um bekannte venezianische Veduten: Palazzo Ducale, Arsenale, Ponte di Rialto, Canal Grande, Palazzo Ducale (Hof), Piazza di S. Marco und Basilica S. Marco.

Diese Photographien sind verschiedenen Formats, von ca. 40 x 50 cm bis ca. 50 x 78 cm. Die Motive, wahrscheinlich auf Albuminphotopapier, sind koloriert und gut erhalten. Sie entstanden in Venedig, wovon der auf das Papier aufgedruckte Stempel "GB BRUSA-VENEZIA" zeugt. Diese Angabe wirft die Frage nach dem Photographen und nach der Entstehungszeit auf. Nach Schloß Schneeberg gelangten die genannten Motive entweder unmittelbar aus Venedig oder mittelbar über Schloß Hermsdorf bei Dresden, dem Stammhaus der Schönburg-Waldenburg, die im Jahre 1853 in den Besitz von Schloß Schneeberg gelangten. Die Photographien sind auf graugetönte Passe-partouts aufgeklebt und mit Rahmen von ca. 82 x 105 cm versehen. Alle sieben venezianische Photographien schmücken die Wände des Vorzimmers im zweiten Stock.

Fachinteresse weckt das gut erhaltene photographische Porträt Georg Schönburg-Waldenburgs und seiner Gattin Luise. Georg wurde im Jahre 1859 Besitzer von Schloß Schneeberg. Das Porträt der beiden Eheleute befindet sich in einem

massiven, kunstvoll gestalteten schwarzen Rahmen. Das Bild mißt 45,5 x 38 cm. Aufmerksamkeit weckt das luxuriöse Kleid von Luise, die sich dem Betrachter von der Seite zeigt und die reich gestaltete modische Schleppe ihres Kleides zur Geltung bringt. Ihr Gemahl ist sitzend in Militäruniform abgebildet. Das Porträt stammt von Teich Hanfstängl, dem Hofphotographen des sächsischen Königs. Teich ist wahrscheinlich ein Verwandter des deutschen Lithographen, Photographen und Porträtmalers Franz Hanfstängl (1804-1877), der mehrere Jahre sein Atelier in Dresden, später in München hatte. Auf Schloß Schneeberg sind noch drei Porträts zu sehen, in ovalem Passe-partout-Ausschnitt und schwarzem Kunstrahmen. Es handelt sich um die Porträts zweier Männer und einer Frau. Diese Porträts im Format von ca. 50 x 40 cm sind das Werk desselben Teich Hanfstängls. Sie hängen im heutigen Hochzeitssaal, sind jedoch bereits leicht verblichen.

Ein solides und gefälliges Werk ist das kleinere Porträt der im Jahre 1844 geborenen Luise. Die gut erhaltene in dunklen und hellen Sepiatönen gehaltene Photographie zeigt Lichtkontraste. Das ganzfigurliche Porträt (ca. 20 x 16 cm) in einem ovalen Rahmen stellt eine junge, sympatische Frau dar.

Der Münchner Maler Heinrich Schönchen (1861-1933) schuf im Jahre 1910 zwei getrennte, jedoch gleichartig eingerahmte Porträts in Öl von den bereits erwähnten Georg und Luise. Es handelt sich um zwei farblich gut abgestimmte realistische Porträts, bei denen sich der Maler einer photographischen Porträtvorlage aus dem 19. Jahrhundert bediente.

Auf Schloß Schneeberg findet man im Depot und in der Bibliothek noch einige Photographien, die in erster Linie Dokumentarwert haben. Die Photographie größeren Formats von einem Berliner Photographen aus dem Jahre 1889 mutet wie eine Reportageaufnahme der hohen Gesellschaft bei einer 800-Jahrfeier an (vielleicht die der Stadt Dresden).

1) Daniela Biber, Venedig in Historischer Photographie, München, 1994, S. 28.

2) Gerd H. Oberholzer, Meyer, Dresdener Fotograf, Wien, 1977, S. 12-24.

3) Hans-Joachim Lauth, Die Photographie in der Geschichte der Kunst, München, 1980, S. 11-12.

4) Hans-Joachim Lauth, Die Photographie in der Geschichte der Kunst, München, 1980, S. 11-12.